

Тетяна Масицька

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ЗАЛЕЖНІСТЬ СУБ'ЄКТА ПРОЦЕСУ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті досліджено семантико-синтаксичну залежність суб'єкта процесу в семантико-синтаксичній структурі речення. Вказано, що здатність предикатних одиниць із семантикою процесу формувати семантико-синтаксичну залежність суб'єкта процесу, впливає на утворення структури семантично елементарного простого речення. Виділено лексичні групи предикатів процесуального значення.

Ключові слова: семантико-синтаксична структура речення, предикат процесу, семантико-синтаксична залежність суб'єкта процесу, компонент реченнєвої структури.

Постановка наукової проблеми та її значення. Речення як предикативна одиниця є складною структурою в мовній ієрархічній системі одиниць, у якій функціонують простіші одиниці, скомпоновані в одне ціле семантико-синтаксичними відношеннями. Семантико-синтаксичні відношення у семантико-синтаксичній структурі речення відображають характер семантико-синтаксичних залежностей. Семантико-синтаксична залежність суб'єкта у семантико-синтаксичній структурі речення зазнає диференціації залежно від значення предиката. Предикат здатний формувати агентивну семантико-синтаксичну залежність, залежність суб'єкта процесу, суб'єкта стану, суб'єкта всеохопного процесу, суб'єкта якісного стану, кількісного стану та стану-відношення.

Семантико-синтаксична залежність суб'єкта процесу підпорядкована предикатам процесу. Виокремлення і дослідження семантико-синтаксичної залежності суб'єкта процесу дозволяє з'ясувати особливості реченнєвих структур з предикатами процесуального значення та сприятиме чіткішому баченню основних тенденцій організації семантико-синтаксичного аспекту речення, у вивченні об'єктивного змісту речення як відображення мовного явища в об'єктивній дійсності. Вирішення проблематики, що спрямована на вивчення семантико-синтаксичної залежності суб'єкта процесу, передбачає також з'ясування функційно-семантичних особливостей предикатів процесу в семантико-синтаксичній структурі речення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В граматичних студіях проблематика суб'єкта процесу найбільш вагомо представлена в

дослідженнях І. Р. Вихованця [2; 3], А. П. Загнітка [5], К. Г. Городенської [4], М. Я. Плющ [11], М. В. Мірченка [10], О. Г. Межова [8; 9], Н. Ф. Баландіної [1], Г. В. Кутні [7] та інших мовознавців. У студіях вчених проаналізовано вияв суб'єктності у граматичній структурі речення, диференційовано типи суб'єктів та розглянуто їх реалізацію у семантичних і морфологічних варіантах, однак проблематика теорії синтаксичних залежностей дозволяє виокремити семантико-синтаксичну залежність суб'єкта процесу, яка потребує детального висвітлення.

Мета статті – проаналізувати семантико-синтаксичну залежність суб'єкта процесу та встановити її вираження у семантичних і морфологічних варіантах, що дозволить чіткіше визначити різновиди реченневих конструкцій із предикатами процесу. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: 1) окреслити групи предикатів процесу; 2) з'ясувати особливості семантико-синтаксичної залежності суб'єкта процесу; 3) диференціювати семантико-синтаксичну залежність суб'єкта процесу і залежність суб'єкта всеохопного процесу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Семантико-синтаксичну структуру речення варто досліджувати з урахуванням семантичного типу предиката й особливостей його семантико-синтаксичної залежності. Семантико-синтаксична структура речення характеризує взаємодію семантичних компонентів реченнєвої структури. Вони організовані в ній на певній ієрархічній основі, яка визначена рангом семантичних компонентів. Головну роль в утворенні речення має предикат і залежний від нього суб'єкт. Суб'єктну семантико-синтаксичну залежність варто визначати як реалізацію залежності, яку формує семантика предиката. І. Р. Вихованець слушно зауважує, що «семантична диференціація суб'єктної синтаксеми залежить передусім від характеру предиката – найголовнішої у семантико-синтаксичній структурі речення синтаксеми...» [2, с. 112]. Вчений вказує, що залежні від предикатів субстанційні синтаксеми виявляють відмінності щодо діапазону сполучуваності з класами предикатів і щодо семантичного варіювання [3, с. 248]. А. П. Загнітко визначає залежність як «...несамостійність мовної одиниці, підпорядкованість, неспроможність її бути вжитою без головної, стрижневої», а залежний компонент речення як «...компонент структури, що перебуває у відношенні залежності від іншого – головного (стрижневого) компонента» [6, с. 302, 303].

Предикати процесуальної семантики утворюють семантико-синтаксичну залежність суб'єкта процесу. Вони переважно вказують на ситуацію, яка не вимагає активного виконавця дії. Предикати процесу мають ознаку фазовості: у певний проміжок часу проходить тільки окрема фаза процесу, а не процес як загальне явище. Одна процесуальна фаза переходить в іншу, тобто існує цілісність у рамках відповідного часового відрізка. Предикати процесу, які формують семантико-синтаксичну залежність суб'єкта процесу, можна досить умовно об'єднати у кілька груп за семантичним, в основному, критерієм:

1) предикати, що вказують на збільшення (зменшення) розміру: *більшати, меншати, мілішати, довшати, виростати, зменшуватися, збільшуватися, дрібнішати* і под.;

2) предикати, що вказують на збільшення (зменшення) ваги, об'єму: *важчати, легшати, тяжчати, обважніти* та ін.;

3) предикати, які позначають перехід в інший предметний стан: *вигорати, визрівати, визріти, википати, викисати, відквітувати, відмерзати, відплодоносити, висихати, волохатіти, драгліти, забрунькувати, загусати, заквітати, закипати, закисати, затвердіти, костеніти, крижаніти, мокріти, ржавіти, скам'яніти, тверднути* і под.;

4) предикати, що вказують на зміну якості: *в'янути, дешевишати, дорожчати, засохнути, гіршати, гіркнути, гарячішати, гострішати, густіти, дужчати, духмяніти, засихати, зів'яти, іржавіти, кислішати, гіркнути, почерствіти, прокиснути, сохнути, рідіти, рідшати, солодишати, скисати, твердіти, твердішати, тверднути, трухліти, шершавіти, черствіти* і под.;

5) предикати, які мають значення зміни фізичного стану: *виростати, глухнути, жилавіти, жиріти, дерев'яніти, дряхліти, дурніти, гладшати, горбатіти, дубіти, молодіти, заглухнути, запаршивіти, запухати, засмагнути, захолодіти, товстіти, тоншати, кріпнути, могутнішати, набрякнути, смаглявіти, рости* і под.;

6) предикати, що вказують на зміну стану: *жалісніти, жвавішати, живішати, дичіти, мудріти, мужніти, сердитися, ображатися, гніватися* і под.;

7) предикати, що вказують на зміну кольорової гами: *багритися, багріти, багряніти, біліти, білітися, білішати, блакитніти, блакитнішати, буріти, буряковіти, відбіліти, вижовтитися, вижовтіти, відзеленіти, вчорніти, голубіти, голубішати, жовкнути, жовтіти, жовтішати, забагровіти, забагряніти, забіліти, заголубіти, зазеле-*

ніти, зазолотіти, зарожевіти, засивіти, засиніти, засіріти, засріблитися, зачервоніти, зачервонішати, зачорніти, збагровіти, збагрянити, збуряковіти, зголубіти, зеленіти, зеленішати, жовтіти, золотіти, золотішати, пережовкнути, поголубіти, поголубішати, пожовкнути, пожовтіти, позолотіти, прожовкнути, рижіти, рожевіти, рябіти, рябітися, ряботіти, рябішати, синіти, синішати, сіріти, сірішати, червоніти, червонішати, чорніти, чорнішати тощо;

8) стосунок до зміни зображення: блистіти, блищати, блідніти, бліднішати, бліднути, блякнути, заблискати, заблискотіти, заблискнути, заблистіти, заблищати, замайоріти, замерехтіти, запалахкотати, засяяти, заяскріти, заяснішати, лискотіти, лисніти, маячити, мерехтіти, мигкотіти, мигтіти, переблискувати, проблискотати, проблискотіти, проблискувати, проблискнути, проблистіти, проблищати, яскравіти, яскравішати, яскріти, яскріти і под.;

9) предикати, що виражають звуки, властиві птахам, тваринам, комахам: бекати, бекнути, вищати, вити, витьохкувати, вищебечувати, відскрекотати, відскрекотіти, відсюрчати, відтуркотіти, відцокувати, відцокотіти, відщебетати, воркотати, воркотіти, воркувати, гавкати, гавкнути, гавкотіти, гагакати, гарчати, терготати, тотнути, тототати, тототіти, деренчати, деренькотати, деренькотіти, дерчати, дзижчати, дзявкати, загавкати, загавкотіти, загарчати, зателтати, зателтотати, зателтотіти, затототати, затототіти, задеркотати, задеркотіти, закаркати, закахкати, заквакати, заквилити, заквоктати, закигикати, заклекотати, заклекотіти, закувати, закувікати, закугикати, закукурікати, закудкудахкати, замекати, замурчати, занякати, занявчати, запискотати, запискотіти, запирчати, заревіти, заревти, зарокотіти, засичати, заскавуліти, заскавчати, заскиглити, заскрекотати, заскрекотіти, зацокотати, зацокотіти, зацвіркотати, зацвіркотіти, зацвірчати, каркати, каркнути, квакати, квилити, квоктати, кизикати, кизикнути, крукати, крякати, кудкудахкати, кукурікати, мекати, мекнути, мукати, муркотати, муркотіти, мурчати, наскрекотати, нащебетати, някати, нявкотіти, перецокотати, перецокотіти, пискати, пискнути, пискотіти, перещебетати, підгавкувати, поворкотати, поворкотіти, поворкувати, продзижчати, проквилити, проквиляти, прокигикати, прокрятати, скавучати, скрекотати, скрекотіти, теркотати, токотіти, цвірінькати, цвірінькотати, цвірінькотіти, цвіріньчати тощо [12].

Окрему групу становлять предикати процесуально-локативної семантики, що вказують на місцеперебування суб'єкта: бути, відлежати,

відсидіти, відстояти, вилежати, висидіти, устояти, жити, залишатися, залежатися, засидітися, застоються, знаходитися, з'явитися, коренитися, лежати, мешкати, опинитися, опинятися, перебувати, перебути, перележати, пересидіти, перестояти, полежати, посидіти, постояти, поселитися, поспочивати, поспочити, проживати, пролежати, просидіти, промешкати, простояти, розташуватися, розташовуватися, сидіти, стояти, юртитися, юртуватися та ін. [12].

Одну з типових особливостей предикатів процесу становить наявність лівобічної залежності суб'єкта процесу і нівеляція правобічної об'єктної залежності. Тому дієслівні предикати процесуальної семантики звичайно формують залежність однієї іменникової суб'єктної синтаксеми, напр.: ... *довго кров степами текла-червоніла. Текла, текла та й висохла* (14, с. 111); *Стени зеленіють* (14, с. 111); *Могили синіють* (14, с. 111); *Козак оживе; Оживуть гетьмани в золотім жупані ...* (14, с. 114); *Горить Сміла ... Горить Корсунь, горить Канів, Чигирин, Черкаси* (14, с. 115); *Палають Черкаси ...* (14, с. 119); *Україна ... палала, тліла ...* (14, с. 121); *Погасає Каганець козачий* (14, с. 136); *...села горіли* (14, с. 140); *Умань запалала* (14, с. 147); *Хвиля роздалася, Закипіла ...* (14, с. 164).

Якщо агентивна семантико-синтаксична залежність при предикатах дії реалізована переважно назвами істот, напр.: *То дівчина ходить* (14, с. 4); *Дівчата вийдуть воду брать ...* (14, с. 15); *Отаке-то на сім світі Роблять людям люде!* (14, с. 27); ... *чумаченьки ... Пугача співають* (14, с. 30); *Грає кобзар, виспівує ...* (14, с. 43); *Вже не три дні, не три ночі Б'ється пан Трясило* (14, с. 45); *А внук косу несе в росу ...* (14, с. 60); *Посіяли гайдамаки В Україні жито ...* (14, с. 156); *А мати пшеницю на панщині жне* (14, с. 182), то при предикатах процесу лексичний діапазон суб'єктної процесуальної залежності значно зростає і охоплює іменники, які у поетичних творах Т. Шевченка позначають:

1. Осіб, виражених власними та загальними назвами, напр.: *Сидить батько кінець стола ...* (14, с. 23); ... *під дубом зелененьким Кінь замордований стоїть, А біля його молоденький Козак та дівчина лежить* (14, с. 9); *Сидить козак на тім боці ...* (14, с. 11); ... *дівчина ... В'яне, сохне сиротою ...* (14, с. 14); *І гетьмани ... сіли коло мене ...* (14, с. 71); *Горить Скутар ...* (14, с. 172); ... *вона [бабуся – Т. М.] ... зотліла у хаті* (14, с. 217); ... *рибалонька ... Мліє, в'яне ...* (14, с. 162); *Дитяточко собі росло ...* (14, с. 356);

2. Конкретні предмети, напр.: *Біле личко червоніє не довго ...* (14, с. 50); *Кухоль ... висихає ...* (14, с. 72); *... море закипить ...* (14, с. 96); *Біліє хустина ...* (14, с. 109); *... палають Іхатина, і будинок* (14, с. 127); *І дзигарі теленькають* (14, с. 191); *Зеленіють по садочку черешні та вишні* (14, с. 21); *Вже й криниця тая замуліла і висохла !* (14, с. 214);

3. Абстрактні предмети, напр.: *... вітер віє з поля на долину...* (14, с. 15); *Горіло світло, погасало, погасло* (14, с. 95); *Грім гогоче...* (14, с. 114); *Тихесенько вітер віє ...* (14, с. 180); *... чорніє Туман тяжкий ...* (14, с. 186); *День божий минає ...* (14, с. 260); *По улиці вітер віє ...* (14, с. 295);

4. Номінації флори, напр.: *Попід горою, яром, долом, Мов ті діди високочолі, Дуби з гетьманщини стоять* (14, с. 35); *Трава зеленіє* (14, с. 47); *...листя широкі – нащо зеленіє?* (14, с. 48); *... тирса шуміла ...* (14, с. 57); *...тополя шумить...* (14, с. 73); *Шелестить пожовкле листя по діброві* (14, с. 142); *Меж ярами над ставами Верби зеленіють* (14, с. 180); *Над водою посажене, Древо зеленіє ...* (14, с. 270); *Тополя всихала, Повсихали три явори, Калина зов'яла* (14, с. 280); *...сон-трава при долині Вночі розцвітає...* (14, с. 283);

5. Номінації фауни, напр.: *Закрякали чорні круки ...* (14, с. 47); *...той ворон, Літає та кричить...* (14, с. 65); *...пташка щебече...* (14, с. 79); *Защебетав жайворонок...* (14, с. 8); *... кує зозуля...* (14, с. 8); *... звір в гаї виє* (14, с. 193); *Хрущі над вишнями гудуть ...* (14, с. 282);

6. Явища природи, напр.: *...з-за діброви Небо червоніє* (с. 26); *Реве, свище заверюха ...* (с. 36);

7. Номінації астрології, напр.: *...там місяць ясніше сія ...* (14, с. 16); *Зірочки сіяють ...* (14, с. 28); *Лягло сонце за горою ...* (14, с. 46); *Зірочки засіяли ...* (14, с. 46); *Без милого сонце світить ...* (14, с. 51); *Сонце гріє ...* (14, с. 57); *Погас місяць, горить сонце* (14, с. 73); *Зірочки сяють* (14, с. 87); *Біліє місяць* (14, с. 95); *Місяць ... Червоніє, круглолиций, Горить, а не сяє ...* (14, с. 96); *Червоне сонце аж горить* (14, с. 209); *... луна ... Червоніє за горою* (14, с. 8); *І сонце гріло, не пекло! Та недовго сонце гріло ... Запекло, почервоніло ...* (14, с. 285);

8. Узагальнені поняття, напр.: *Одно зацвіло, А друге зав'яло, навіки зав'яло...* (14, с. 66);

9. Номінації простору, напр.: *Заворушилася пустиня* (14, с. 184); *І світ ясний, невечірній, Тихо засіяє ...* (14, с. 269).

Також у поезіях Т. Шевченка спостерігаємо міжкатегорійну транспозицію, наприклад, у реченнях: *Світить білолиций на всю Україну,*

Світить ... (14, с. 111); Сумно, сумно серед неба Сяє білолиций (14, с. 113); Пребезумний ... В беззаконії мерзіє, Не творить благая (14, с. 270) суб'єкт процесу виражений субстантивованим прикметником, а також імпліцитне функціонування семантико-синтаксичної залежності суб'єкта процесу, напр.: *А ще гірше старітися У білих палатах, Старітися, умирати ... (14, с. 237); Задзвонили у Констанці рано в усі дзвони (14, с. 207); Удвох собі на хуторі жили (14, с. 237); Задзвонили до вечерні (14, с. 141); Стан високий, лист широкий – нащо зеленіє? (14, с. 48); І процвітеши, позеленієши ... (14, с. 311); Червоніє, як квіточка Вранці під рососою... (14, с. 34); Уже чимале піросло (14, с. 356)*. Зважаючи на семантику предиката, необхідно розмежовувати семантико-синтаксичну залежність суб'єкта процесу і суб'єкта всеохопного процесу, який переважно у структурі речення має імпліцитне вираження, напр.: ... *світає ... (14, с. 180); І смерклося ... (14, с. 96); І смерклося (14, с. 302); І смеркає, і світає ... (14, с. 260); ...вже смеркає (14, с. 314); ... і смеркло в полі (14, с. 349)*.

Предикати процесу, що вказують на зміну кольорової гами і формують залежність суб'єкта процесу, напр.: ... *ліс чорніє ... (14, с. 34); Степ чорніє ... (14, с. 70); Могила чорніє (14, с. 47); Засиніли понад Дніпром Високі могили (14, с. 8); ... кругом поле, як те море, Широке, синіє (14, с. 48); ... кров ляха, татарина морем червоніла (14, с. 57); Високії ті могили Чорніють ... (14, с. 60); Хмара червоніє (14, с. 115); ... вона [кров – Т. М.] чорніє ... (14, с. 148); Жито зеленіє (14, с. 157); ... неба Край зачервоніє (14, с. 161); Дочка червоніє (14, с. 162); Мати ... То жовтіє, то синіє (14, с. 164); ... вся країна ... Зеленіє ... (14, с. 181); Нехай [орда – Т. М.] чорніє, червоніє ... (14, с. 183); Передо мною сніг біліє (14, с. 183); ... гори чорніють ... (14, с. 284); Село почорніло ... (14, с. 285)* і також предикати процесу-локативності, що утворюють суб'єктну і локативну залежності, напр.: *Старшини нишком стали за дубом ... (14, с. 100) ... а під дубом сидить сліпий кобзар ... (14, с. 100); Тополі по воді Стоять собі, мов сторожа ... (14, с. 181); А ми з матір'ю сиділи На горі в діброві (14, с. 218) І дід, і баба у неділю На призьбі вдвох собі сиділи ... (14, с. 237); Одна чорна серед степу Могила осталась (14, с. 156); Серед села вдова жила У новій хатині ... (14, с. 161); Сидить Неначе й досі сивий дід Коло хатиночки ... (14, с. 308)* досить поширені у поетичних творах Т. Шевченка.

При предикатах процесу із семантичним значенням: *сердитися, ображатися, гніватися, ждати, чекати, шукати* і под. [12] спосте-

рігаємо функціонування процесуальної суб'єктної та об'єктної залежностей, напр.: *Треба б було мені на тебе сердитися ... Розсердься ти на мене ...* (13, т. 6, с. 179); *...Ярема ... не сердить отамана ...* (14, с. 142); *А мати ... Дочку вечерять дожидала ...* (13, т. 2, с. 17). Семантико-синтаксична залежність у функції об'єкта процесу, що переважно у таких реченнєвих конструкціях позначає істот, не виходить поза межі центральних предикатних позицій. Функціонування у простому елементарному реченні семантико-синтаксичної залежності у функції суб'єкта процесу зближує предикати процесу із предикатами дії.

У поезіях Т. Шевченка предикати процесу формують також об'єктну залежність, напр.: *червонити, червоніти, нагріти, освітити, пала-ти, пекти, світити, цвісти* і под., напр.: *Сонце хвилю червонить ...* (14, с. 173); *...пожари Україну Нагріють, освітять* (14, с. 96); *По-світи нам...* (14, с. 7); *Що осталося, пеклом запалало* (14, с. 137); *Огонь запеклих не пече* (14, с. 171); *Умань палає, світить Гонті до роботи І на дітей світить* (14, с. 151); *(Україна) Світ правди засві-тить ...* (14, с. 234) *... Вкраїна ... цвіллю зацвіла, В калюжі, в болоті серце прогноїла ...* (14, с. 175); *Грилий Тікич кров'ю червоніє Шляхетською ...* (14, с. 127); *А весною процвіла я цвітом при долині ...* (14, с. 276); *А три шляхи широкії терном заростають* (14, с. 280).

Семантико-синтаксична залежність суб'єкта процесу виражена переважно називним відмінком, якому властиві ознаки субстанційності, послабленої порівняно із суб'єктом дії динамічної вихідності, пасивності та залежності від предикатів процесу. І. Р. Вихованець вказує: «Наявність ознаки пасивності споріднює називний суб'єкта процесу із знахідним відмінком об'єкта дії і давальним адресата дії, для яких семантико-синтаксична ознака пасивності є визначальною. Це дає підстави стверджувати, що у називного суб'єкта процесу накреслюється своєрідна суб'єктна периферія, суміжна з невластиво-суб'єктною семантикою. Проте потрібно зазначити, що деякі ознаки вторинності у називного відмінка суб'єкта процесу досить завуальовані, тому він тісніше прилягає до називного суб'єкта дії» [2, с. 114]. Суб'єкт процесу у функції називного відмінка у порівнянні з називним суб'єкта дії має різноманітне семантичне наповнення і створює у поетичному тексті Т. Шевченка ємні картини.

У реченнях: *Рости, рости, тополенько, Все вгору та вгору!* (14, с. 54); *Рости, рости, моя пташко, Мій маковий цвіте, Розвивайся,*

поки твоє Серце не розбите ... (13, т. 1, с. 366); ... земле, ... **Розпусти**сь, Рожевим крином процвіти! (14, с. 311); Подай же й нам, всещедрий Боже! Отак **цвісти**, отак **рости** ... (14, с. 364) спостерігаємо специфічний різновид вторинної семантико-синтаксичної залежності, де функцію предиката має дієслово наказового способу, а функцію суб'єкта – кличний відмінок іменника. Похідну предикатну семантико-синтаксичну залежність виражають складні за семантико-синтаксичною природою субстанційні синтаксеми, що вказують на адресата вольової дії мовця. У цій позиції під впливом семантики предиката процесу «рости» адресатно-суб'єктна семантико-синтаксична залежність виражена кличним відмінком.

Висновки й перспективи подальших досліджень. У поетичних творах Т. Шевченка семантико-синтаксичну залежність суб'єкта процесу формують дієслівні предикати на позначення процесу. Загалом предикати із семантикою процесу формують суб'єктну процесуальну семантико-синтаксичну залежність, яка не виходить поза межі одного іменника, за винятком окремих предикатів процесу (зміна емоційного стану, процес чекання і под.) та предикатів процесу-локативності. Семантика цих предикатів спрямована на вираження певної тривалості процесу в часовому відрізку. Суб'єкт процесу є найголовнішим субстанційним компонентом в елементарних простих реченнях із предикатами процесу. Семантико-синтаксична залежність суб'єкта процесу вказує на істоту або предмет, що не створює процес, не спричинює його перебігу, а є його пасивним носієм. Лексичний діапазон вираження семантико-синтаксичної залежності суб'єкта процесу у поетичних творах Т. Шевченка не обмежений вираженням осіб і охоплює ємні семантичні групи. Перспективним вважаємо дослідження агентивної семантико-синтаксичної залежності і виокремлення предикатів дії, що формують залежність цього типу.

Джерела та література

1. Баландіна Н. Ф. Предикатно-аргументе представлення семантики речення / Н. Ф. Баландіна. – 1992. – № 2. – С. 60–65
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови : [монографія] / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
3. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
4. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць : [монографія] / К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.

5. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. – 992 с.
6. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4 т. – Т. 1 / А. П. Загнітко. – Донецьк : Дон НУ, 2012. – 402 с.
7. Кутня Г. Семантико-синтаксична парадигма предикатів процесу з варіантними виявами суб'єктів у сучасній українській мові / Галина Кутня // Вісн. Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка. Серія філологічна. – 2006. – Вип. 38. – Ч. 1. – С. 15–23.
8. Межов О. Г. Суб'єктні синтаксеми у структурі простого речення : [монографія] / О. Г. Межов. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 184 с.
9. Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць : [монографія] / О. Г. Межов. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 464 с.
10. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : [монографія] / М. В. Мірченко. – [2-ге вид., переробл.]. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.
11. Плющ М. Я. Словоформа у семантично елементарному та ускладненому реченні : [вибр. пр.] / М. Я. Плющ. – К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 362 с.
12. Словник української мови : в 11 т. (СУМ) / ред. П. Й. Горещкий, А. А. Бурячок та ін. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
13. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : у 12 т. / Т. Г. Шевченко / редкол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2001. – Т. 1 : Поезія 1837–1847 / перед. слово І. М. Дзюби, М. Г. Жулинського. – К. : Наук. думка, 2003. – 784 с.; Т. 2 : Поезія 1847–1861. – 784 с.; Т. 6 : Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю – 632 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev.htm>
14. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко. – Донецьк : Сталкер, 2008. – 368 с.

Масицкая Татьяна. Семантико-синтаксическая зависимость субъекта процесса в поэтических произведениях Тараса Шевченко. Стаття посвящена дослідженню семантико-синтаксическої залежності суб'єкта процесу. Визначено, що здатність предикатних одиниць з процесуальною семантикою формувати семантико-синтаксическу залежність суб'єкта процесу, впливає на організацію структури семантично елементарного простого речення. Проаналізовані функціонально-семантичні особливості предикатів процесу і виділені їх лексическі групи. Враховуючи семантику предикатів процесу, охарактеризовано функціональне вираження семантико-синтаксическої залежності суб'єкта процесу в поезічних творах Тараса Шевченка, визначено їх граматическу реалізацію і лексическе вираження. Встановлено, що семантико-синтаксическа залежність суб'єкта процесу переважно функціонує в іменительному падежі, якому притаманні ознаки субстанціональності, ослабленої порівняно з суб'єк-

том действия динамической направленности и пассивности. Зависимость субъекта процесса в функции именительного падежа имеет разнообразный семантический потенциал и охватывает широкий круг существ и предметов.

Ключевые слова: семантико-синтаксическая структура предложения, предикат процессу, семантико-синтаксическая зависимость субъекта процесса, компонент структуры предложения.

Masytska Tetiana. Semantic and syntactic dependency of the process subject in Taras Shevchenko's poetry. The article researches the semantic and syntactic dependency of the process subject. The research has shown that the ability of predicate units with the process semantics to form the semantic and syntactic dependency of the process subject produces an effect on structure configuration of a semantically elementary simple sentence. Functional and semantic characteristics of the process predicates are outlined and their lexical groups are marked out. Considering the semantics of the process predicates the functional manifestation of the semantic and syntactic dependency of the process subject in Taras Shevchenko's poetry has been described, their grammar and lexical manifestation has been studied. It is represented that the semantic and syntactic dependency of the process subject functions mainly in the nominative case, that has typical characteristics of weakening substantiality in comparison with the activity subject. The dependency of the process subject in the function of the nominative case has the multiform semantic potential that covers a wide range of human beings, creatures and objects.

Key words: semantic and syntactic structure of a sentence, a predicate of process, semantic and syntactic dependency of the process subject, a component of a sentence structure.